

Хүний эрхийн төрийн бус байгууллагуудын Форумын үйл ажиллагааны хүрээнд бэлтгэв.

Хүйсийн тэгш эрх төв, Хүний эрх хөгжил төв,
Хүчирхийллийн эсрэг үндэсний төв, Үндсэн уртраг ТББ

НҮБ-ЫН ХҮНИЙ ЭРХИЙН ЗӨВЛӨЛ

ХҮНИЙ ЭРХИЙН ТӨЛӨВ БАЙДЛЫН ЭЭЛЖИТ ДҮГНЭЛТ, ХЭЛЭЛЦҮҮЛЭГ (UPR)

22-р хуралдаан

(4-5-р сар, 2015)

МОНГОЛ УЛС

мэдээлэл:

Эрх зүйн шинэчлэл

Харилцах хаяг:

chrd@mongolnet.mn

ЖЕНЕВ, 2014 оны 9-р сар

Эрх зүйн шинэчлэл

1. Монгол Улс НҮБ-ын Хүний Эрхийн Зөвлөлийн (ХЭЗ) хүний эрхийн төлөв байдлын нэгдсэн дүгнэлт хэлэлцүүлгээр хоёр дахь удаа 2015 оны 4 сард орох гэж байна. Үүнтэй холбогдуулан “Эрх зүйн шинэчлэл” сэдвийн хүрээнд Хүний Эрхийн ТББ-дын Форумын (цаашид Форум гэх) гишүүн дөрвөн байгууллага: Хүйсийн тэгш эрх төв, Хүний эрх хөгжил төв, Хүчирхийллийн эсрэг үндэсний төв, Үндсэн уртраг ТББ энэхүү илтгэлийг бэлтгэв. Илтгэлийн төслийг Форумын ажлын хэсэг, гишүүн байгууллагууд болон олон талын оролцоотой Үндэсний зөвлөлдөх уулзалт¹, Форумын ажлын хэсгүүдийн нэгдсэн уулзалт² зэргээр нийт 3 удаа хэлэлцүүлэв.
2. Энэ илтгэлийг бэлтгэхдээ Монгол Улсын хүний эрхийн төлөв байдлын анхны дүгнэлт хэлэлцүүлэгт Форумын илгээсэн “Монгол улс дахь хүний эрхийн хэрэгжилт” нэгдсэн илтгэлийн зөвлөмжүүд, НҮБ-ын ХЭЗ-ийн дүгнэлт хэлэлцүүлгийн зөвлөмжүүд, түүнийг хэрэгжүүлэх Засгийн Газрын үйл ажиллагааны төлөвлөгөө, зөвлөмжийн хэрэгжилтийн тухай Засгийн Газрын дунд хугацааны тайлан болон бусад холбогдох баримт бичгүүдтэй танилцахын зэрэгцээ төрийн байгууллагын албан тушаалтан болон хувь хүмүүстэй 6 удаагийн уулзалт зохион байгуулсан.
3. “Эрх зүйн шинэчлэл” илтгэлийг бэлтгэхдээ НҮБ-ын ХЭЗ-ийн гишүүн Бразил, Гана, Индонез, Испани, Их Британи, Малайз, Нидерланд, Словак, Словени, Унгар улсуудаас өгсөн 84,16; 84,18; 84,31; 84,38; 84,50; 84,52; 84,79; 84,80; 84,107 зэрэг зөвлөмжүүд³ болон хөгжих эрх, иргэдийн оролцоо, “халдашгүй бүрэн эрх”, шүүхийн хүртээмж зэрэг тулгамдсан асуудлын хүрээнд бэлтгэв.

“Хүний эрхийн хэрэгжилт” нэгдсэн илтгэлийн товч үр дүн

4. Нэгдсэн илтгэл Монгол улсад хүний эрхийг хэрэгжүүлэх эрх зүйн орчин, түүний хэрэгжилт; хүний эрхийг хамгаалах үндэсний бүтэц, механизм; хүний эрхийг ханган хамгаалж байгаа байдал; зөвлөмж гэсэн үндсэн дөрвөн хэсэгтэй. Илтгэлийн хэсэг тус бүрээр нэлээд тооны зөвлөмж боловсруулсан байлаа. Тухайлбал эрх зүйн орчины хүрээнд хүний эрхийн хэрэгжилтийг сайжруулахын тулд шинээр 9 хууль боловсруулах, 7 хууль өөрчлөн сайжруулах, 5 хуулийн хэрэгжилтийг сайжруулах нийт 21 зөвлөмж өгчээ. Хүний эрхийн үндэсний бүтэц, механизмыг бэхжүүлэхэд УИХ-ын Хүний Эрхийн Дэд Хороотой холбоотой 2, Хүний Эрхийн Үндэсний Комисстой холбоотой 2, Хүний эрхийн үндэсний хөтөлбөртэй холбоотой 3, шүүхтэй холбоотой 3, ИНБ-тай холбоотой 4 буюу нийт 14 зөвлөмж гаргажээ. Хүний эрхийг ханган хамгаалж байгаа байдлын хүрээнд ядуурал, ажилгүйдэлтэй

¹“Хүний эрхийн төлөв байдлын хоёр дахь дүгнэлт хэлэлцүүлэг” Үндэсний зөвлөлдөх уулзалт 2014 оны 8 сарын 20-22 өдрүүдэд Улаанбаатар хотноо болсон. Энэ уулзалтыг Хүний эрх хөгжлийн төлөө Азийн форум (Форум-Ази) байгууллага, түүний Монгол дахь гишүүн хоёр байгууллага: Хүний эрх хөгжил төв, Глоб интернейшнл болон Нээлттэй Нийгэм Форум хамтран зохион байгууллаа.

²НҮБ-ын ХЭЗ-ийн хүний эрхийн төлөв байдлын хоёр дахь удаагийн дүгнэлт хэлэлцүүлэгт зориулан Форумын мэдээлэл бэлтгэх ажлын хэсгүүд 2014 оны 9 сарын 4-нд уулзаж бэлтгэсэн мэдээллээ хэлэлцэж эцэслэв.

³Илтгэлд хавсаргасан Форумын “Хүний эрхийн хэрэгжилт” нэгдсэн илтгэлээс НҮБ-ын ХЭЗ-ийн зөвлөмжид тусгагдсан нь хүснэгтээс харна уу.

холбоотой 5, хөгжлийн бодлогыг хүний эрхэд суурилсан болгох 2, зохистой орон байраар хангах 1, зээл тусламжийн үр өгөөжийг сайжруулах 3, эдийн засаг, нийгэм соёлын эрхийг хэрэгжүүлэх тухай 2, байгаль орчины чиглэлээр 8 зөвлөмж гаргасан байна. Мөн хүний эрхийн хэрэгжилтийг сайжруулахад Засгийн Газарт нэн тэргүүнд шаардлагатай байгаа бодлого, хөтөлбөрийг хүний эрхийн өнцгөөс дүн шинжилгээ хийх; бодлого хөтөлбөрийг хүний эрхэд суурилсан арга зүйгээр боловсруулах, төлөвлөх, бүх түвшинд хэрэгжүүлэх чадавхи бүрдүүлэх; хүний эрхийн үндэсний бүтэц, механизмыг бэхжүүлэх; иргэний нийгмийн хараат бус, тогтвортой үйл ажиллагааг дэмжих сан байгуулах зэрэгт чадавхи бүрдүүлэх техникийн туслалцаа авахыг зөвлөжээ. Илтгэл нийт 62 зөвлөмжийг агуулжээ.

5. Нэгдсэн илтгэлийн нийт 62 зөвлөмжөөс 19 нь НҮБ-ын ХЭЗ-ийн дүгнэлт хэлэлцүүлгээс гарсан зөвлөмжид ямар нэг байдлаар тусгалаа олжээ. Эдгээрийн 11 нь эрх зүйн орчинтой холбоотой. Тодруулбал, нэгдсэн илтгэлийн шинээр хууль боловсруулах 9 зөвлөмжийн 8, хуулийн хэрэгжилтийг сайжруулах 5 зөвлөмжийн 2, мөн шүүхтэй хобоотой нэг зөвлөмжийг Засгийн Газарт өгсөн байна. Үлдсэн 8 зөвлөмжийн 3 нь хүний эрхийг хангах үндэсний хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг сайжруулах, нэг нь иргэний нийгмийн байгууллагад нийтийн эрх ашгийг нэхэмжлэх эрх олгох тухай, 4 нь ядуурлыг бууруулах, хүнсний эрх, орон байрны эрх, эрүүл мэндийн эрх, ундны усны эрх, байгаль орчины эрх зэргийн хэрэгжилтийг сайжруулахад чиглэжээ. Ийнхүү Форумын Нэгдсэн илтгэлийн гаргасан нийт зөвлөмжийн 30 хувь нь НҮБ-ын ХЭЗ-ийн гишүүн орнуудын зөвлөмжид тусгалаа олжээ.⁴

НҮБ-ын ХЭЗ-өөс эрх зүйн шинэчлэлтэй холбоотой өгсөн зөвлөмжүүдийн хэрэгжилт

6. НҮБ-ын ХЭЗ-ийн гишүүн орнууд Монгол Улсын Засгийн Газарт олон улсын хүний эрхийн гэрээ конвенци, нэмэлт протоколд нэгдэх, нэгдэн орсон гэрээ конвенцид дотоодын хууль тогтоомжийг нийцүүлэх замаар эрх зүйн шинэчлэл хийх олон зөвлөмж өгсөн. Эдгээр зөвлөмжийн дагуу Монгол улс Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пактын цаазаар авах ялыг устгахад чиглэсэн нэмэлт II протокол, Эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхийн тухай олон улсын пактын нэмэлт протоколыг соёрхон баталж, Хүчээр алга болгохоос бүх хүнийг хамгаалах тухай олон улсын конвенци, Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж, шийтгэхийн эсрэг конвенцийн нэмэлт протоколд гарын үсэг зураад соёрхон батлах бэлтгэл ажлыг хангаж байгааг сайшааж байна.
7. Гэхдээ соёрхон баталсан протоколуудын албан орчуулгыг нийтэд мэдээлэх, хууль хэрэгжүүлэгчдэд ойлгуулах, үйл ажиллагаандаа хэрэглэдэг болох тал дээр хангалттай арга хэмжээ авахгүй байна. Иймээс энэ чиглэлд анхаарч ажиллах шаардлага байна.
8. НҮБ-ын ХЭЗ-ийн зөвлөмжийн орчуулга, ойлголтын зөрүүг арилгах, зөвлөмжийн хэрэгжилтийг үнэлэх шалгуур үзүүлэлтийг боловсруулах, түүнийгээ холбогдох яамдын албан тушаалтнуудад хүргэж, тайлбарлах зорилго бүхий Форумын

---

⁴ Хүснэгт.Форумын “Хүний эрхийн хэрэгжилт” нэгдсэн илтгэлээс НҮБ-ын ХЭЗ-ийн зөвлөмжид тусгагдсан нь

санаачлагыг хүлээн авч, зөвлөмжийн хэрэгжилтээс хүлээх үр дүнг нэг мөр ойлгоход хувь нэмэр оруулсан яамд, сайд нар, түшмэдийг сайшааж байна. Гэхдээ бүх яамд, албан тушаалтнууд ийм эерэг хандаагүй бөгөөд зарим нь ихэд хүнд суртал гаргаж олон сараар хүлээлгэснийг тэмдэглэх хэрэгтэй.

9. НҮБ-ын ХЭЗ-ийн зөвлөмжийг хэрэгжүүлэх Засгийн Газрын үйл ажиллагааны төлөвлөгөөнд хохирогч/гэрчийг хамгаалах, хүний эрхийг хамгаалагчдыг хамгаалах, шийдвэр гаргах үйл явцад иргэний оролцох эрхийг хангах, хэвлэн нийтлэгчдийн бие даасан байдлыг хангах, нийтийн ашиг, сонирхол бүхий хэрэг, маргаанд иргэний нийгэм оролцох эрх зэрэг 5 асуудлаар шаардлагатай эрх зүйн орчинг бий болгохоор төлөвлөсөн ба жендэрт суурилсан хүчирхийлэлтэй тэмцэх, УИХ-ын гишүүдийн хариуцлагыг сайжруулах асуудлыг оруулаагүй байна. Зөвлөмжийн хэрэгжилтийн тайланд хэвлэн нийтлэгчдийн бие даасан байдлыг хангах, УИХ-ын гишүүдийн хариуцлагын талаар огт дурдаагүй байна. Түүнчлэн шийдвэр гаргах үйл явцад иргэний оролцох эрхийг хангах асуудлын хэрэгжилтийг “Хууль боловсруулах журмын тухай хууль, Захиргааны ерөнхий хуульд тусгаад байна” гэж тайлагнаж байгаа нь бодит байдалд нийцэхгүй байна. Учир нь дээрх хоёр хуулийн зөвхөн ТӨСӨЛД тусгаад байгаа юм. Мөн жендэрийн хүчирхийллийн асуудлыг Гэмт хэргийн тухай хуулийн шинэ төслийн 14.1-д “Хүнийг үндэс, угсаа, хэл, арьсны өнгө, нас, хүйс, нийгмийн гарал, байдал, хөрөнгө чинээ, ажил, албан тушаал, шашин шүтлэг, үзэл бодол, боловсрол төрх байдал, бэлгийн болон хүйсийн чиг баримжаа, эрүүл мэндийн нөхцөл байдлаар нь ялгаварлан гадуурхаж, эрх, эрх чөлөөг нь хязгаарласан, тодорхой үйлдэл, эс үйлдэхүй шаардсан, заналхийлсэн бол эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэнэ” гэсэн заалтаар тусгасан нь хангалттай юу үгүй юу гэдгийг олон нийтээр хэлэлцүүлж шийдэх нь зүйтэй болов уу.
10. Хүний эрхийн хамгаалагчдыг хамгаалах асуудлаар өгсөн тайлан нь асуудалтай огт холбогдолгүй байгаа нь энэ асуудлаар бодитой алхам хийгээгүй байгааг илтгэнэ. Уул уурхайн үйл ажиллагаанаас үүдэлтэй хүний эрхийн зөрчил улам хурцдаж, энэ чиглэлээр ажилладаг хүний эрхийн хамгаалагчид төрөл бүрийн дарамт, шахалт, заналхийлэлтэй тулгарч байгаа тухай олон баримт байна⁵. Хүний эрхийг хамгаалагч гэж хэн бэ гэдгийг олон нийт, төрийн албан тушаалтнууд, хууль хэрэгжүүлэгчид мэдэхгүй, яагаад хүний эрхийг хамгаалах гээд зарим тохиолдолд хууль бус үйлдэлд хүрч байгааг анхаарахгүй байна. Үүний тод жишээнд хүний эрхийг хамгаалагч, байгаль орчны асуудлаар ажилладаг Ц.Мөнхбаяр тэргүүтэй хүмүүсийг олон жилээр хорих ял шүүхээр өгсөнийг дурдаж болно. Иймд хүний эрхийг хамгаалагчдыг хамгаалах, тэднийг үйл ажиллагаагаа үр дүнтэй явуулах нөхцлийг бүрдүүлэх эрх зүйн орчинг нэн тэргүүнд бүрдүүлэх шаардлага байсаар байгааг дахин тэмдэглэж байна.

***НҮБ-ын ХЭЗ-ийн зөвлөмжид тусгаагүй боловч
ХЭЗ-ийн анхааралд давтан хүргэх шаардлагатай асуудлууд***

11. Мэдээллийн ил тод байдал, мэдээлэл авах эрхийн тухай хууль батлагдаж иргэдийн мэдээлэл авах эрхийг хэрэгжүүлэхэд нэг алхам урагшиллаа. Гэхдээ энэ хуулийг хэрэгжүүлэхэд Нууцын тухай хууль, Ашигт малтмалын тухай хууль зэрэгт мэдээллийг нууцлах заалтыг хавтгайруулан хэрэглэх боломж олгодог заалт

---

⁵Mongolia: The situation of human rights defenders working on mining issues. <http://www.forum-asia.org/?p=15662>

тусгаснаас болж иргэдийн мэдээлэл авах эрх зөрчигдөж байна. Иргэдийн сонгох, сонгогдох эрхээ шударгаар хэрэгжүүлэх; хариуцлага тооцох эрхийг хэрэгжүүлэхэд сонгуулийн багц хууль, Улс төрийн намын тухай хууль саад болж байна. Иймд эдгээр хуулийг өөрчлөх шаардлагатай байна.

12. Монголын Үндэсний Олон Нийтийн Радио Телевизийн тухай хууль, Захиргааны хэргийг хянан шийдвэрлэх тухай хууль, Төрийн албаны тухай хуулийг өөрчилж эдгээр хуулийн хэрэгжилтэнд иргэний нийгмийн оролцоотой хяналт тавих заалтыг оруулах хэрэгтэй байна.
13. Хүний эрхийг хангах үндэсний бүтэц механизмыг бэхжүүлэх үйл ажиллагаа хангалтгүй байна. Хүний эрхийг хангах хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг хангах Үндэсний хороо, ажлын албаны үйл ажиллагаа 2012 оноос хойш зогсонги байдалд ороод байна. Хууль зүйн яаманд байсан ажлын алба байхгүй болсноор Хорооны гишүүдийн мэдээлэл солилцох уулзалтууд, хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг төлөвлөх, тайлагнах хурал зогссон.
14. УИХ-ын Хүний эрхийн дэд хорооны эрх мэдэл, чадавхи бэхжихгүй байна. УИХ-ын аливаа шийдвэрийг хүний эрхийн өнцгөөс дүгнэх, зөвлөх чадавхи бүрдэхгүй байна. УИХ-ын гишүүдийн хүний эрхийн мэдлэг чадавхийг сайжруулах хэрэгцээ байсаар байна. УИХ-ын гишүүн, Засгийн газрын гишүүдийн хүний эрхийн наад захын мэдлэггүй үг яриаг олон нийтийн хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр гаргаж байна. УИХ-ын гишүүд олон талын эрх ашгийг илэрхийлсэн, хоорондоо өрсөлдсөн, зөрчилтэй хөгжлийн асуудлыг шийдэх бодлого, хөтөлбөрийг сонгох шийдвэр гаргахдаа хүний эрхийн зарчмаар ажиллахгүй байна. Үүний нэг тод жишээ нь Ашигт малтмалын тухай хуульд оруулсан нэмэлт өөрчлөлтүүд юм. Эдгээр нь орон нутгийн иргэдийн эрх ашиг, орон нутгийн хөгжлийг тодорхойлох бүрэн эрх, үндэсний эрх ашгийг зөрчиж байгааг олон нийт шүүмжилж байсан боловч УИХ үл харгалзан баталсан.
15. Хүний эрхийн үндэсний комиссын (цаашид Комисс гэх) үйл ажиллагааг Парисын зарчимд нийцүүлэх Олон Улсын Зөвлөх Хорооны зөвлөмж биелэхгүй байна. Комиссын бие даасан хараат бус үйл ажиллагааг хангахад Комиссын гишүүдийг ил тод, нээлттэй, олон нийтийн оролцоотой томилох, Комиссын үйл ажиллагааг хангалттай санхүүжүүлэх нь чухал. Харамсалтай нь үүнийг хангах эрх зүйн орчинг бүрдүүлж чадахгүй байна. Комиссын хууль өөрчлөгдөөгүй байна. Комиссын санхүүжилтийг Сангийн яамнаас хасдаг практик хэвээр үргэлжилсээр байна.⁶ Комисс хүний эрхийн ноцтой хэрэг дээр бие даасан байр сууриа илэрхийлэх, хөгжлийн бодлого, төлөвлөгөөнд хүний эрхийн байрнаас дүгнэлт хийх, шүүмжлэх боломжгүй, засах залруулах зөвлөмж өгөх чадавхиа бүрдүүлж чадахгүй байна.⁷
16. Иргэний нийгмийн байгууллагууд нь хүний эрхийг хамгаалах, хангах үндэсний бүтэц механизмын нэг чухал бие даасан бүрэлдэхүүн хэсэг юм. Гэвч иргэний нийгмийн байгууллагуудын тогтвортой үйл ажиллагааг хангах эрх зүй, санхүүжилт, татварын орчин бүрдэхгүй байна. Хүний эрхийн иргэний нийгмийн цөөн байгууллагууд байрны өндөр түрээс, татварын дарамт, санхүүжилтийн хүндрэл, чадваржуулсан ажилтнаа бусад салбарт алдах зэргээс үүдэж үйл

⁶Сангийн яам Хүний эрхийн үндэсний комиссын 2014 оны төсвөөс 20 сая төгрөг хассан.

⁷Монгол Улсын Хүний эрхийн үндэсний комиссын үйл ажиллагааны тухай ТББ-дын илгээх мэдээлэл

ажиллагаагаа зогсооход хүрч байна. Хөдөө орон нутагт хүний эрхийн асуудлаар ажиллах ТББ-ууд хөгжиж төлөвшихгүй байна.

Шинээр гаргаж тавих асуудлууд

17. Монгол улсын хөгжлийн зорилго, зорилтууд, стратегийг тодорхойлж боловсруулахад иргэдийн оролцоог хангах эрх зүйн орчинг бүрдүүлэх, чадавхийг бэхжүүлэн иргэдийн хөгжих эрхийг хангах шаардлага нэн тулгамдаж байна. Учир нь улс орны эдийн засаг бүхэлдээ уул уурхайд тулгуурлаж, ашигт малтмалын зах зээлийн хэрэгцээ, борлуулалтын үнээс хүмүүсийн амьдрал шууд хамаарах болж, байнгын өндөр инфляци, төгрөгийн ханшны доройтлоос хүмүүсийн худалдан авах чадвар буурч, амьжиргааны түвшин доройтож байна. Үүний зэрэгцээ уул уурхай байгаль орчинд үлэмж сөрөг нөлөө үзүүлж, орон нутагт шийдвэрлэхэд хүнд, уурхайг уламжлалт мал аж ахуйтай буюу орон нутгийн амьжиргааны гол аргатай хослуулах сорилт хөгжлийн тулгамдсан асуудал болж байна. Энэ нөхцөлд иргэд өөрсдийн, орон нутгийн, үндэсний хөгжлийг тодорхойлох, төлөвлөх, хөгжилд оролцох эрх зүйн бүтэц, механизм, чадавхийг бий болгох, бэхжүүлэх, хөгжүүлэх өөрөөр хэлбэл хөгжих эрхийг хэрэгжүүлэх шаардлага тулгарч байна.
18. Хууль сахиулах үйл ажиллагаанд иргэдийн оролцоог баталгаажуулах нь эрх зүйн шинэтгэлийн хүрээнд хийгдэж буй томоохон өөрчлөлтийн нэг хэсэг билээ. 2013 оны 07 дугаар сарын 05-нд батлагдсан Цагдаагийн албаны тухай хуулийн⁸ 21 дүгээр зүйлд Иргэний зөвлөл байгуулан, хууль сахиулах үйл ажиллагаанд иргэдийн оролцоог баталгаажуулж байгаа юм. Гэмт хэргийг илрүүлэх, таслан зогсоох, урьдчилан сэргийлэх мэдээлэл өгвөл урамшуулал олгохыг Хүн худалдаалахтэй тэмцэх тухай хууль⁹, Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль¹⁰-д заасан. Гэвч бодит байдалд хэрхэн хэрэгжүүлэх талаар зохицуулалтгүй, мөн статистик мэдээг нийтэд мэдээлдэггүй дутагдал байна.
19. УИХ, Үндсэн хуулийн цэцийн гишүүдийн холбогдсон хэргийг шалгахад “халдашгүй бүрэн эрх”-тэй холбоотой хууль саад болоод байна. УИХ-ын гишүүн Ё.Отгонбаяр, Үндсэн Хуулийн цэцийн гишүүн Д.Сугар нарт холбогдох хэрэг¹¹ сүр дуулиантай яригдаж байснаа сураг чимээгүй болж байна.
20. Иргэд анхан шатны шүүхээс гаргасан шийдвэрийг зөвшөөрөхгүй давж заалдсан тохиолдолд өөрийн оршин суугаа аймгийнхаа шүүхээр хэргээ шийдвэрлүүлэх боломжтой байтал тойргийн зохион байгуулалтын шинэчлэлт шүүхэд хийснээс өөр аймаг руу явж давж заалдах шатны шүүх хуралдаанд очих болж өргөн уудам

⁸ www.legalinfo.mn

⁹ Хүн худалдаалахтай тэмцэх тухай хуулийн 14 дүгээр зүйл. Хүн худалдаалах талаар мэдээлэл өгсөн иргэнийг хамгаалах, урамшуулах...14.2. Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх тухай хуулийн 14 дүгээр зүйлд заасны дагуу цагдаагийн байгууллага хүн худалдаалах гэмт хэргийн талаарх мэдээллийг иргэдээс төлбөртэй авч болно гэж тусгажээ.

¹⁰ Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх тухай хуулийн 14 дүгээр зүйл. Гэмт хэргийн тухай мэдээллийг иргэдээс төлбөртэй авах... 14.1. Гэмт хэрэг үйлдэхээр бэлтгэж байгаа болон үйлдсэн тухай мэдээллийг цагдаагийн байгууллага иргэдээс төлбөртэй авч болно. 14.2. Иргэдээс авсан мэдээлэл үндэслэлтэй болох нь тогтоогдсон тохиолдолд цагдаагийн байгууллага төлбөрийг олгоно. 14.3. Мэдээллийн үнэлгээг гэмт хэргийн хүнд, хөнгөнөөс хамааран ялгавартайгаар тогтооно. 14.4. Онц хүнд ба зохион байгуулалттай гэмт хэргийн талаарх мэдээллийн төлбөрийг мэдээлэгчтэй тохиролцон тогтоож болно. 14.5. Цагдаагийн байгууллага мэдээллийн нууцыг чанд хадгалж, шаардлагатай бол мэдээлэгчийн аюулгүй байдлыг хангах арга хэмжээ авах үүрэгтэй гэжээ.\

¹¹ Зууны мэдээ сонин. 2014.8.15-ны өдрийн “Гэмтэнг гэсгээдэггүй жорууд” гэсэн гарчигтай өгүүлэгт УИХ-ын гишүүн Ё.Отгонбаярын эхнэрийн 20 гаруй дансаар дамжсан 500 тэрбум төгрөгийн асуудал сураг тасарсан. Үндсэн Хуулийн цэцийн гишүүн Д.Сугарын хөрөнгө орлогоо нуун дарагдуулсан, оффшор дансанд их хэмжээний мөнгө байршуулсныг Авилгатай тэмцэх газраас бүрэн шалгаж чадалгүй цалингийн 30%-иар торгуулиад өнгөрөөсөн байна

газар нутагтай манай орны нөхцөлд иргэдийн шүүхийн зардлыг нэмэгдүүлэн чирэгдэл үүсгэж, иргэдийг шүүхээс холдуулж байна.

Зөвлөмж болгох нь:

21. Олон улсын гэрээ конвенци, Үндсэн хуульд заасан хүний эрх, эрх чөлөөний хэрэгжилтийг баталгаажуулах эрх зүйн орчинг бүрдүүлэх. Үүний тулд:

- ᠒ Шинээр нэгдэн орсон хүний эрхийн гэрээний албан орчуулгыг хийж, “Төрийн мэдээлэл” сэтгүүлд хэвлэх, олон нийтэд хүртээмжтэй мэдээлэх, шүүхэд хэрэглэх мэдлэг чадавхи, нөхцөлийг бүрдүүлэх.
- ᠓ Хүний эрхийг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай байгаа дараах хууль, хуулийн заалтыг батлах. Үүнд: ТББ-ын тухай хууль, хүний эрхийг хамгаалагчдын тухай хууль, жендэрт суурилсан хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хууль, хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийн редакцийн хараат бус байдлыг баталгаажуулах, УИХ-ын гишүүдийн хариуцлага, иргэдийн оролцооны эрхийг хангах, нийтийн эрх ашгийг нэхэмжлэх, хуулийн хэрэгжилтэд иргэний нийгмийн хяналт оролцоог хангах зэрэг заалт болно.
- ᠔ Хүний эрхийн хэрэгжилтэд сөргөөр нөлөөлж буй Нууцын тухай хууль, ТББ-ын татвар, санхүүжилттэй холбоотой хуулийн заалтууд, УИХ-ын тогтоолын төслийг өргөн мэдүүлэх журмын тухай хууль, Сонгуулийн багц хууль, Улс төрийн намын тухай хууль, дур зоргоор гаргадаг захиргааны журам зэргийг өөрчлөх
- ᠕ Хэрэгжилт нь хангалтгүй учраас хүний эрх, эрх чөлөөний зөрчилд хүргэж байгаа олон нийтийн радио, телевизийн тухай хууль, захиргааны хэргийг хянан шийдвэрлэх тухай хууль, төрийн албаны тухай хууль зэргийн хэрэгжилтийг хүний эрхийн үүднээс иргэний нийгмийн оролцоотой хянаж, дүгнэдэг болох

22. Хүний эрхийг хамгаалах үндэсний бүтэц, механизмыг бэхжүүлэх. Үүнд:

- ᠒ УИХ дахь Хүний Эрхийн дэд хороо хүний эрх, эрх чөлөөг хангаж, хамгаалах олон улсын гэрээ конвенци, Үндсэн хуулийн заалтуудыг хэрэгжүүлэхэд анхаарч, УИХ-аас баталсан хууль, тогтоомж, хөгжлийн баримт бичиг, аливаа шийдвэрт хүний эрхийн дүгнэлт хийдэг болох, шаардлагатай чадавхи бэхжүүлэх.
- ᠓ ХЭҮК-ын хараат бус, бие даан ажиллах чадавхийг бүрдүүлж, хүний эрхийг хамгаалах бүрэн эрхийг өргөжүүлэх зорилгоор ХЭҮК-ын хуулийг Парисын зарчимд нийцүүлэн шинэчлэн боловсруулах. ХЭҮК-ын гишүүний шалгуурт хүний эрхийн мэдлэг туршлагыг чухалчлах.
- ᠔ Хүний эрхийг хангах үндэсний хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхэд олон талын оролцоог хангах, уялдаа холбоог сайжруулах, хамтын ажиллагааг хөгжүүлэх, хөтөлбөрийн хэрэгжилтийн санхүүжилтийг хангалттай төсөвлөх, хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг үнэлэх, хяналтын механизмыг ажиллуулж, иргэний нийгмийн байгууллагыг өргөн оролцуулах.
- ᠕ Хүний эрхийн чиглэлээр ажилладаг иргэний нийгмийн байгууллагуудын бие даан тогтвортой ажиллах эрх зүй, мэдээлэл, санхүүжилт, татварын орчинг бий болгох. Иргэний нийгмийн байгууллагад нийтийн эрх ашгийг нэхэмжлэх, хуулийн хэрэгжилтийн хяналтанд эрх зүйн үр дагавартай оролцох хуулийн орчинг нэн даруй бүрдүүлэх.

- ᠤ Хөгжлийн байгууллагуудтай Засгийн газар хамтран монголын иргэний нийгмийн байгууллагын тогтвортой үйл ажиллагааг хангах сан байгуулж, орон нутгийн ТББ-ууд, ТББ-уудын эвсэл, сүлжээний үйл ажиллагааг дэмжин ажиллах

23. Хүний хөгжих эрхийг хэрэгжүүлэхэд Монгол улсын Засгийн газар онцгой анхаарах.

- ᠤ Хөгжлийн бодлого, хөтөлбөрийг хүний эрхэд суурилсан арга барилаар боловсруулах, хэрэгжүүлэх, хянах, үнэлэх чадавхиа бүрдүүлж, бэхжүүлэх, төрийн албан тушаалтнуудын хүний эрхийг хүндэтгэх, хамгаалах, биелүүлэх үүргийг ойлгох, ухамсарлах, хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай сургалтыг зохион байгуулах, иргэдийн хүний эрхийг агуулагч гэдэг ойлголт ухамсрыг төлөвшүүлж, эрхээ нэхэмжлэх чадварыг бий болгох

24. Эдгээр зөвлөмжийг хэрэгжүүлэхэд Засгийн газарт дараах асуудлаар чадавхи бүрдүүлэх техник, санхүүгийн туслалцаа авах хэрэгтэй болно. Үүнд:

- ᠤ Хүний эрхэд суурилсан хандлагыг бүхий л түвшинд нэвтрүүлэх
- ᠤ Хүний эрхэд суурилсан хөгжлийн бодлого тодорхойлох, хөтөлбөрийг төлөвлөх аргачлалд суралцах
- ᠤ Бодлого, хөтөлбөр, хуулийн агуулга, хэрэгжилтэд хүний эрхийн дүгнэлт хийх чадавхи бий болгох
- ᠤ Хүний эрхийн хэрэгжилтийг хангах үндэсний бүтэц, механизмыг сайжруулах
- ᠤ Иргэний нийгмийн тогтвортой үйл ажиллагааг хангах сан байгуулах
- ᠤ Хуулийн хэрэгжилтийн арга зүй механизмыг боловсронгуй болгох